

УДК 32.019.51:655](477)"1921"

Анжела Шумілова,
завідувач Державного архіву друку
Книжкової палати України

Тетяна Крижанівська,
старший науковий співробітник
Державного архіву друку
Книжкової палати України

Вплив політичної ситуації 1921 року в Україні на випуск книжкових видань

У статті здійснено історико-книгознавчий аналіз випуску книжкових видань в Україні в 1921 р., визначено основні його тенденції та характерні риси в контексті політичних, економічних і соціальних процесів, що відбувалися у той період у країні, на основі вивчених архівних матеріалів та опублікованих джерел представлено нові дані щодо кількісних показників випущених книжкових видань, а також організації, які займалися видавничою справою і діяли на терені України у 1921 р.

Ключові слова: політична ситуація, поліграфічна база, книговидавнича справа, тематика книжкових видань, законодавчі акти, видавництва та видавничі організації, 1921 р.

Український друк як об'єкт наукового дослідження являє собою значний інтерес. Процес виникнення і розвитку книговидавничої справи в Україні на різних історичних етапах — від Івана Федорова до наших днів — набуває все більшого теоретичного і практичного значення. Згадаємо таких книгознавців минулого, як Ф. Вовк, Б. Грінченко, С. Єфремов, В. Іконніков, А. Криловський, М. Максимович, Ю. Меженко, І. Огієнко, М. Петров, С. Сташицький, І. Свенціцький, Ф. Тітов, І. Франко, К. Харлампович та інші, які багато уваги приділяли питанням розвитку книжкової справи в Україні.

Деякі автори розглядали книгодрукування як чинник релігійності, знаряддя церковного впливу, як засіб виховання народу в дусі вірнопідданства самодержавству. Представники передової наукової думки, зокрема І. Франко, І. Огієнко, С. Єфремов, висвітлювали процес розвитку української книги з прогресивних позицій.

Його аналіз у перші роки "збільшовичення" України дав С. Єфремов: "Національного гніту ніби й нема, але наслідки однаковісні, як і за панування Юзефовичевого закону 1876 р. Та є щось гірше, навіть до національного гніту рівняючи — це просто безмежна некультурність..." [5].

Нині дослідники історії книгознавства посилили увагу щодо становлення і розвитку української книги в її минулому, зокрема праці Т. Ківшар, М. Тимошика дають глибше уявлення про 20-ті рр. ХХ ст. у царині книжкової справи. Наука в нашій державі давно вже стала безпосередньою продуктивною силою. Сучасне бачення книгознавства як науки, що органічно поєднує різні дисципліни, безпосередньо пов'язане з історичним розвитком книги та її роллю у житті суспільства, а українське книговидання, крім того, — з національним визвольним рухом в Україні.

Вивчення українського друку — це дослідження розвитку мови, зміни типів видавництв, переміщення видавничих осередків тощо, а також встановлення функціональної залежності від політичної ситуації, економічних факторів розвитку країни. До аналізу цих питань звертаються сьогодні фахівці Державного архіву друку Книжкової палати України. Її генеральний каталог та електронні ресурси є цінним і первісним статистичним матеріалом для науково-пошукової діяльності, складання різного роду вторинних ресурсів з питань вітчизняної видавничої справи.

Визвольні змагання за незалежність України 1917—1921 рр., гостра політична боротьба продемонстрували на

міжнародній політичній арені "українське питання", перші кроки його вирішення. Після трьох з половиною років жорстокої громадянської війни і перемоги більшовицьких сил в Україні була встановлена влада Рад, яка утверджувалась в економічному та культурному житті.

Друк, як і книга, — знаряддя класової боротьби та освітнього впливу на широкі народні маси. Перший народний комісар освіти РСФРР А. Луначарський неодноразово у своїх виступах підкреслював вплив друкованого слова на свідомість людини, влучно порівнюючи книгу зі зброєю: "Книга — велике добро, проте вона є й велике зло. Вона може бути за харч, може бути й отрутою. Що таке рушниця? Вона може бути добром, може бути й злом.

Вона є добро, коли ми тримаємо її в своїх руках і ми стріляємо. Проте, коли вона в руках ворожих і вони цілять у нас, вона — зло..."

У той час в Радянській Україні суспільно-політичне становище залишалось нестабільним. У лютому 1921 р. вибухнула політична криза, яка вилилася в селянські повстання. Загальна кількість повстанців у кінці 1920 — на початку 1921 р. у межах України становила приблизно понад 100 тис. осіб. До весни 1921 р. новоутворена радянська держава зазнала багато серйознішої поразки у порівнянні з тими, які нанесли О. Колчак, А. Денікін, Ю. Пілсудський. Упродовж першого півріччя проти повстанців було кинуте 86 батальйонів і 224 ескадрони "червоних" військ [6, с. 243]. Повстання було придушене, і уряд запропонував нову економічну політику, схвалену Х з'їздом РКП(б) у березні 1921 р.

Зовнішня політика Радянської України в аналізованій період визначалася низкою міжнародних договорів. Зокрема, 18 березня 1921 р. представниками РСФРР і УСРР, з одного боку, та Польщі — з іншого, було підписано Ризький мирний договір, який формально закінчив польсько-радянську війну, анулював усі попередні домовленості та остаточно закріпив поділ українських і білоруських земель між Радянською Росією і Польщею. За умовою Ризького миру до складу Польщі увійшли Західна Волинь, Холмщина, Підляшшя, Західне Полісся та Східна Галичина. В обмін на це Польща визнала УСРР.

У 1921 р. українські видавництва виходять на міжнародну арену. Так, у Празі на Міжнародній книжковій виставці дебютувало Державне видавництво України з книгою М. Яшека "Тарас Шевченко (1903—1921)" (Харків), вона

зберігається у фондах Книжкової палати України (фото 1). Це видання стало хронологічним продовженням покажчика видатного українського бібліографа М. Комарова "Т. Шевченко в літературі и искусстве" (Одеса, 1903 р.).

Фото 1

У 1921 р. у зв'язку зі зміною економічної ситуації (впровадження непу) в Україні активізувались й стали нарощувати потужність видавничі осередки, які виникли в країні наприкінці XIX ст., після націоналізації їхні власники вимушені були перейти на напівлегальне становище або виїхати за кордон. Назвемо деякі з них: "Час", "Вернигора", "Вік", "Просвіта" (товариство мало філії у багатьох містах України), а також "Сіач" (Черкаси) та ін. [7]. Незважаючи на те, що на початку року було націоналізовано 1036 поліграфічних підприємств у Катеринославській, Київській, Одеській, Харківській та інших губерніях, діяльність приватних видавництв і вільний продаж книг влада дозволила.

Одночасно з націоналізацією поліграфічних підприємств відбувався процес концентрації виробництва. У кожному повітовому місті шляхом об'єднання дрібних друкарень створили великі підприємства. У Київському повіті, наприклад, із 152 націоналізованих друкарень після об'єднання залишилось тільки 33.

Як зазначав С. Єфремов (фото 2): "З усіх бо монополій на світі найфатальніше дається взнаки монополія духа — ця кричуща до самих основ людського життя суперечність... І характерно, що знов тільки на Україні ця монополізація на повну виявилася міру й дала приклад зведення ad absurdum [до абсурду] самої ідеї монополності в літературі. Ні одно видавництво не врятувалось. Ні однісінька книгарня не встояла. Книжка зараз зникла й зробилася неприступною звичайним смертним річчю..." [5]. У цих процитованих словах немає жодного перебільшення.

Фото 2

На початку 1921 р. друкарська руйнація досягла неймовірної "височини": праця робітників майже не оплачувалася, адміністрація не цікавилася справою, для виготовлення кліше не було цинку, а суспільство потребувало нових видань. Будь-яка книга є продуктом певної епохи, зняттям політичної боротьби для здійснення класових завдань. 1921 р., як і попередній, відзначився "великим голодом" на українську книгу. І в цей нелегкий час до книговидавничої справи першими долучились письменники, учені та інші представники інтелігенції — всі ті, кому найближчою була справа створення книги.

Через економічні та інші негаразди тиражі друкованих видань були мізерні. Школам бракувало потрібної кількості підручників, дитячої та юнацької літератури, іншого її асортименту. Як зазначив редактор критико-бібліографічного жур-

налу "Нова Книга" С. Пилипенко у своїй статті "Куди веде червоний шлях українських видавництв", що була опублікована у № 1 за 1921 р.: "ГИЗ" (РФСР) 1921 року міг дати тільки 1 книгу на 5 учнів, або 18 підручників на школу. Наше Державне Видавництво України тим же похвалитися не може".

25 січня була прийнята Постанова Раднаркому УСРР "О мобілізації работников полиграфического производства", у якій зазначено: "В интересах скорейшего снабжения полиграфического производства потребными ему квалифицированными рабочими, Совнарком постановил:

— Граждане от 18 до 50 лет нижеупомянутых профессий, работавшие ранее в полиграфическом производстве, ныне не занятые по своей специальности, в том числе и работающие в государственных общественных учреждениях и предприятиях, объявляются трудмобилизованными...

— Лица, скрывающие свою прежнюю службу по полиграфическому производству, подлежат ответственности наравне со злостными дезертирами, а равно и начальники, виновные в укрывательстве" [2, с. 49].

Купівельна спроможність 50-тисячної купюри прирівнювалась до довоєнної монети (мається на увазі 1914 рік — автори) в одну копійку. Високу цінність зберіг тільки золотий царський карбованець, якого в обігу не було, адже населення його приховувало. Результат такої грошової політики — повністю зруйнована фінансова система. Закономірним став перехід до натурального обміну. Заробітна платня робітникам і службовцям на 70—90% видавалася у вигляді продовольчих і промислових пайків або продукцією, що випускалась на підприємствах, де вони працювали.

Але саме в цей час в освітній сфері частково була ліквідована неписьменність населення. Багато зробили для розвитку освіти наркоми УСРР О. Шумський і М. Скрипник. У прийнятій в 1921 р. постанові Раднаркому УСРР підкреслювалося, що все населення віком від 8 до 50 років, яке не вміє читати й писати, зобов'язане навчатися грамоті за бажанням російською або рідною мовою. В УСРР у 1921 р. працювало майже дві тисячі шкіл і пунктів з ліквідації неписьменності. Упродовж 20-х рр. минулого століття кількість неграмотних серед дорослих скоротилася з 76% до 46%. Держава надавала певні пільги тим, хто навчався. Університети реорганізували в інститути народної освіти. Навчання було платним, але діти робітників і селян звільнялись від оплати.

Несприятливі умови матеріального життя в ті роки: постійне голодування, холод у помешканнях, повсякчасна біганина по базарах для продажу або обміну на продукти речей — не сприяли відвідуванню освітніх закладів, зокрема бібліотек, та, незважаючи на все, їхні співробітники брали активну участь в освітній справі. Наприклад, одна із найстаріших бібліотек України — Одеська міська бібліотека (у 1921 р. — Українська державна бібліотека (УДБ), заснована у 1829 р., в аналізований період була одним з найбільших культурних центрів і вела багатогранну просвітницьку роботу, зокрема, маючи у своєму фонді значну кількість дублетів, а деякі назви в десятках і навіть сотнях примірників, УДБ почала, наскільки можливо, задовольняти потребу в українській книзі тих просвітніх закладів (а їх було надто багато), що звертались до неї за допомогою в цій справі. Насамперед всі українські трудшколи та шкільні клуби м. Одеси одержали від УДБ бібліотечки по 200 й більше книг. До Інституту народної освіти в Одесі було передано понад 400 цінних видань [3].

Багато трудшкіл Одеського, Балтського, Ананьївського, Першотравенського, Тираспільського повітів та декілька шкіл з Поділля і Київщини одержали від УДБ партії українських книг. Їх також отримали відділи освіти при повітових виконкомах, сільські "Просвіти" і бібліотеки, зокрема комсомольські, військові, клуби та інші організації — 92 закладам загалом передано майже 10 тисяч книг. Крім того, відзначаючи 60-річчя з дня смерті Великого Кобзаря, у березні

1921 р. УДБ улаштувала у своєму приміщенні двотижневу виставку пам'яті Т. Шевченка. Для підготовки до друку його творів було створено спеціальний тимчасовий підрозділ, співробітники якого склали картковий каталог "Šewčenkiana" УДБ — близько 2 500 карток.

З нагоди 60-річчя з дня смерті Т. Шевченка у 1921 р. вийшов перший Шевченківський збірник (київська філія Всеукрвидату), а Всеукраїнське державне видавництво випустило книги: "Вибрані твори" (Одеська філія), "На роковини Тараса Григоровича Шевченка" (Подільська філія) та "Кобзар" (Харківська філія) (фото 3, 4, 5).

Фото 3

Фото 4

Фото 5

Після закриття виставки експозицію залишили як постійну в музеї ім. Т. Г. Шевченка. Губполітосвіта видала наказ про заснування у приміщенні УДБ "Українського літературно-етнографічного музею ім. Т. Шевченка", в якому існував окремий відділ, присвячений Великому Кобзареві. Однак через декілька місяців за браком коштів цей музей було ліквідовано, а колекцію передано до Музею Губполітосвіти.

Бібліотеки України опинилися у скрутному матеріальному становищі. Поповнювали фонди лише ті з них, співробітники яких уміли вишукати необхідні для цього кошти. Так, Київська публічна бібліотека (нині — Національна парламентська бібліотека України) до 1917 р. мала 56 тис. книг, майже половину яких подарували благодійники, у досліджуваний період свої фонди вона істотно збільшувала за рахунок марксистської літератури. Книгозбірня Народного комісаріату земельних справ України (нині Державна наукова сільськогосподарська бібліотека Національної академії аграрних наук України), заснована в Харкові у 1921 р., основний фонд укомплектувала за рахунок націоналізованих видань. Бібліотека при Вінницькій райспоживспілці, утворена в 1920 р., за рік поповнила фонди на тисячу книг (з 3 до 4 тисяч). Це єдина у Вінниці бібліотека, яка утворилася й розвивалася за участю співробітників Подільської губспілки, яка після адміністративної реорганізації була перетворена на райспоживспілку. У 1921 р. лише у Кам'янецьку й Тульчинську в бібліотеки зовсім не надходило книг.

Що стосується наукових досліджень у 20-ті рр., то вони зосереджувалися в основному в Українській академії наук, яку в 1921 р. перейменували у Всеукраїнську академію наук (ВУАН). Найбільше значення для неї мало оприлюднення результатів наукової роботи, тобто видавнича діяльність. У 1921 р. було відкрито Інститут української наукової мови, що став головним осередком лексикографічної роботи у ВУАН [1, с. 60]. Крім того, ще весною окремі секції Українського наукового товариства у Києві було приєднано до реорганізованої академії, внаслідок чого Товариство як об'єднання секцій перестало існувати. Завершилася ще одна сторінка історії української науки та наукового книговидання, нову було перегорнуто у наступному, 1922-му, з утворенням видавництва Академії наук УСРР (нині — "Наукова думка").

У періоді 1921 р. майже відсутня книжкова реклама. Така обставина ускладнювала орієнтацію споживача у друкованій продукції.

З часу припинення виходу "Книгаря" (восени 1920 р.) справа випуску критично-бібліографічного часопису в Україні не могла швидко налагодитися. Ні "Голос Друку", підготовлений у Києві влітку 1921 р. і випущений через рік у Харкові, ні "Книга" — журнал видавництва "Червоний Шлях" (Х., 1923—1924), справи, по суті, не розв'язали. Ці періодичні видання не змогли об'єднати коло себе бібліографів та рецензентів, а розміщені в них публікації — відобразити усе різноманіття наявної на той час книжкової продукції.

Моніторинг книжкових видань 1917—1921 рр. показав, що на терені України у 1921 р. книговидання, на відміну від його бурхливого розвитку за часів УНР, починає згасати: у 1917 р. — 2452 назв, у 1918 р. — 2345 назв, у 1919 р. — 2529 назв, у 1920 р. — 1418 назв, а у 1921 р. — 1401 назва книжкових видань.

Розглянемо статистичні показники випуску книжкових видань за 1917—1921 рр. (див. рис. 1)

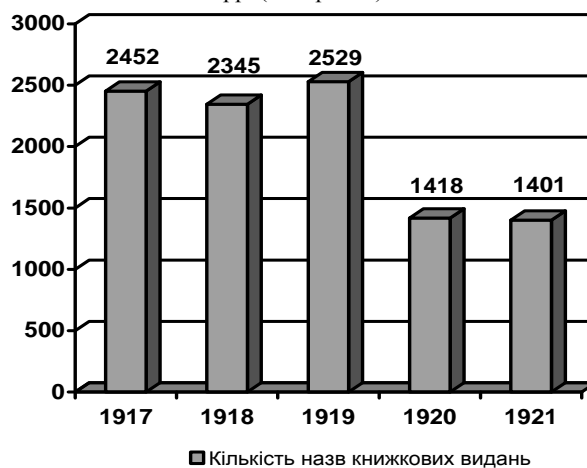

Рис. 1. Динаміка випуску книжкових видань в Україні періоду визвольних змагань (1917—1921)

Частина українських видавництв перенесла свою діяльність за кордон, у тому числі й "Всесвітня бібліотека" (Київ; Відень), яку очолював І. Калинович. З цим видавництвом у різні роки співпрацювали І. Франко, О. Грицай, О. Назарук, П. Карманський. За період 1904—1921 рр. І. Калинович видав 12 творів, за його підписом значна частина українських видань була споряджена примітками або покажчиками літератури [4, с. 41].

Книги "Всесвітньої бібліотеки" мали попит у читачів. Наприклад, видавниче товариство у Києві "Вернигора", що згодом переїхало до Відня, у серпні 1921 р. замовляло 10 300 примірників книг "Всесвітньої бібліотеки", серед яких поезії Ф. Шіллера, драматичні твори О. Пушкіна, "Українська державна

думка" Д. Донцова, "Початки української комедії" М. Возняка, "Огляд історії римської літератури" Т. Франка та ін. Кошти за отримані видання представники товариства "Вернигора" зобов'язувалися виплатити одразу ж після їхнього отримання в австрійській валюті, яка курсувала у 1921 р.

1921 р. у Львові була заснована видавничо-кооперативна "Червона Калина", яку очолили С. Шухевич і О. Навроцький. Видавництво було створене колишніми старшинами Українського січового союзу (УСС) з метою видавати спогади та матеріали про українські визвольні змагання (1917—1921). У "Червоній Калині" виходили мемуари, монографії та художні твори на воєнну тематику.

Власником видавництва "Русалка" (Львів), яке друкувало твори українських та зарубіжних літературних класиків, репродукції картин українських митців, був Г. Гануляк. За його підготовкою виходила "Книгозбірня школярика" (щомісячні випуски), він був й автором частини дитячих творів цього циклу. Водночас видавав "Театральну бібліотеку" [4, с. 51].

За кордоном знаходилась значна кількість українських видавництв, більшість з яких субсидував уряд УНР ("Дзвін", "Вернигора"). Вони створювали конкуренцію видавництвам Радянської України, однак не могли переправити друковану продукцію на Батьківщину, де у ній відчувалась потреба. Лише невелика частина книг надходила в Радянську Україну, більше їх надсилали в Галичину, Західну Волинь, Закарпаття. В еміграції дуже гостро стояло питання збереження і функціонування кооперативного видавничого товариства "Дзвін", яке заснували В. Винниченко, Ю. Тищенко і Л. Юркевич в Києві ще у 1907 р., і розбудові якого Ю. Тищенко присвятив багато років. На кінець 1921 р. "Дзвін" випустив понад 100 назв книжкових видань. Підручники С. Черкасенка, Я. Чепіги, деякі книги Ю. Тищенка перевидавалися по декілька разів. Все ж діяльність "Дзвону" упродовж аналізованого року була показовою. Так, станом на травень 1921 р. було видано 36 книжок, чотири друкувалися [7].

22 лютого 1921 р. для транспортування книг в Україну закордонні українські видавництва заснували кооператив "Об'єднання українських видавництв", до якого увійшли і представники Міністерства народної освіти УНР. Необхідність створення такого кооперативу усвідомлював Ю. Тищенко ще в 1920 р., як тільки у "Дзвоні" виникли проблеми, пов'язані зі збутом виданої продукції та її доставлянням у Радянську Україну. Діяльність "Об'єднання українських видавництв" виявилась малоефективною і не поліпшила стану видавничої справи в еміграції. Її розвитку перешкодила економічна криза. Монополізація більшовиками книжкової торгівлі та встановлення ними низьких цін на книги призвели до збитковості їхнього видання за кордоном. У 1921 р. всі українські зарубіжні видавництва передали "Вернигорі" свої права на перевезення книг в Україну, і представники цього видавництва почали вести переговори із Сербією про транспортування через її територію книг до Одеси [7].

Варто наголосити й на такому аспекті діяльності "Об'єднання українських видавців", як заснування ними часопису "Книга" (редактор Д. Антонович). Спочатку видання планувалося як періодичний бібліографічний збірник. Ухвалу про його вихід прийняли 21 березня 1921 р. на засіданні Ради "Об'єднання українських видавців". Вихід першого числа "Книги" планували на березень 1921 р. Однак фінансова скрута не дала змоги видати журнал у запланований термін. "Книга: неперіодичний бібліографічний орган "Об'єднання українських видавців" вийшла друком у грудні 1921 р. Через матеріальні труднощі видання цього журналу довелось обмежити випуском одного номера, що вперше і востаннє вийшов у Відні [7]. Збірник був надрукований на 80 сторінках. Україніка була наріжним каменем "Книги". Матеріали хроніки за-

фіксували видання про Україну шведською, французькою, італійською мовами, інформували про виставку книг у Відні, про музеї Українського наукового товариства у Києві.

У 1921 р. у Радянській Україні продовжувалось формування структури державного керівництва видавництвами. Повітвидави адміністративно підпорядковувалися повітовому відділу народної освіти і склалися з двох підрозділів: 1) редколегії, до складу якої входили представники Наросвіти, Повітполітосвіти та Соцвиху; 2) комісії з розподілу книг, до якої було включено працівників Бібсекції, Повітполітосвіти, Наркомбюро робспілок і Соцвиху. Крім того, кошторис Повітвидаву повинен був затверджувати Повітвіднарос, Крайвидат і Губвіднарос. Така багатоступінчаста структура фінансового підпорядкування унеможлилювала існування будь-якої самостійності у видавничій справі повітів.

14 липня 1921 р. у Харкові була видана за підписами Голови Ради Народних Комісарів, Керуючого справами Раднаркому і Секретаря РНК Постанова Раднаркому УСРР "Об объединении деятельности редиздатотделов Наркоматов и Центральных учреждений Украины", у якій зазначалось: "В развитие и дополнение положения о Всеукраинском государственном издательстве (ВГИ), утвержденного Совнаркомом, в целях концентрации и контроля над выпуском научной, художественной, педагогической, справочной и остальной литературы, Совет Народных Комиссаров постановляет:

— Работа по изданию на территории Украины книг и брошюр по всем отраслям науки и техники, медицины, агрономии, кооперации, социологии, а также книг справочных, художественных, учебников для всех школ, беллетристиче- ских, агитационной и детской литературы — концентрируется в соответствующих отделах и подотделах ВГИ и находится под его исключительным надзором.

— Все редакционно-издательские отделы всех Народных комиссариатов и других центральных и военных учреждений Украины координируют свою деятельность с редакционно-издательским отделом ВГИ, который объединяет издательские планы всех комиссариатов и учреждений в единый план Государственного издательства...

— Ответственность за своевременное и надлежащее выполнение включенных в план заданий наркомов и центральных учреждений возлагается на Всеиздат" [2, с. 54].

Список використаної літератури

1. Зелінська Н. Наукове книговидання в Україні: історія та сучасний стан : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Надія Зелінська. — Львів : Світ, 2002. — 267 с.
2. Книга и книжное дело в Украинской ССР : сб. док. и материалов, 1917—1941 / сост.: Л. И. Гольденберг [и др.]. — К. : Наук. думка, 1985. — 478 с.
3. Комаров Б. Українська державна бібліотека ім. Т. Шевченка в Одесі / Б. Комаров // Бібліологічні вісті. — 1925. — Ч. 1/2. — С. 75—81.
4. Люзник М. Українська науково-популярна книга початку ХХ століття. Ч. 2 / Марія Люзник. — Львів : Атлас, 2000. — 61 с.
5. Низовий М. Українська книжка і "більшовизація" / Микола Низовий. — Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/219638>. — Назва з екрана.
6. Турченко Ф. Південна Україна: модернізація, світова війна, революція (кінець ХІХ ст. — 1921 р.) : іст. нариси / Ф. Турченко, Г. Турченко. — К. : Генеза, 2003. — 303 с.
7. Юркевич О. З видавничої діяльності Юрія Тищенка // Записки Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаніка : зб. наук. пр. — 2011. — Вип. 3. — С. 189—221.

Надійшла в редакцію 11 січня 2012 року

(Закінчення у наступному номері)

УДК 32.019.51:655](477)"1921"

Анжела Шумілова,
завідувач Державного архіву друку
Книжкової палати України

Тетяна Крижанівська,
старший науковий співробітник
Державного архіву друку
Книжкової палати України

Вплив політичної ситуації 1921 року в Україні на випуск книжкових видань*

До середини 1921 р. операційний план Всевидавом¹ був складений. Він був розрахований на 6000 аркушів верстки. Крім того, виконання певної його частини потрібно було перенести за кордон. До листопада Всевидав випустив лише 6 477 000 примірників книжкових видань (табл. 1).

Таким чином, Всевидав виконав лише 30% свого плану. Як викладено у звіті Наркомпросу УСРР "Про роботу Всеукраїнського видавництва за 1921 р." на VI Всеукраїнському з'їзді Рад, що проходив 14 грудня, причина цього — у великій кризі, яку переживала поліграфічна промисловість України, — відсутність паперу в потрібному обсязі (замість 5 млн пудів щорічної витрати в Україні в довоєнний період (до 1914), у 1921 р. поліграфічні підприємства УСРР отримали його лише близько 150 тис. пудів, тобто у 33 рази менше [3, с. 63]).

В умовах нової економічної політики відбувалося скорочення апарату Всевидаву, видавнича діяльність провадилася переважно у великих центрах: Києві, Одесі, Харкові, Катеринославі.

Видавці Києва упродовж 1921 р. змогли дати 12 000 друкованих аркушів набору, у той час як весь план видавничої продукції Всевидаву був розрахований на 6000 друкованих аркушів [8]. Всі поліграфічні відділи губерній у час паперової кризи вимагали від Всеукраїнського державного видавництва папір.

Таблиця 1

Випуск книжкових видань Всевидавом у 1921 р.

Тематика	Кількість назв	Кількість [ум.] друк. арк.	Кількість пр.
Агітаційно-політична	433	707	3 248 500
Науково-політична	112	229	1 315 500
Підручники для шкіл	9	105	995 000
Дитяча література	9	42	398 000
Соціальна белетристика	48	192	520 000
Всього	621	1 275	6 477 000

* Закінчення. Поч. див.: Вісник Книжкової палати. — № 7. — С. 44—47.

¹ У документах і друкованих засобах масової інформації тих років можна зустріти різні назви цього видавництва: Укрвидав, Всевидав, Укр-всевидав, Укрдержвидав, Всеукрвидав, Всеукраїнське державне видавництво.

20 серпня 1921 р. за підписом А. Приходька був виданий циркуляр № 98 "О воспреещении печатания учебников помимо плановых изданий Всеиздата", в якому зазначалося: "В связи с приближением учебного года на местах заметно лихорадочное стремление Губнаробразов и Унаробразов через нажим на отдел Всеиздата собственными силами и средствами обеспечить школы учебниками и в первую очередь начальные школы букварями. Это ведёт к преступному распылению сил и в первую голову [очередь] — полиграфических, которые и так слишком слабы на Украине. Сообщаем, что Всеукриздатом печатается: букварей в Киеве — 1 000 000 экз. И в Полтаве 300 000 экз. Читанок уже имеется до 500 000 экз. Кроме того уже приступлено [приступили] к плановому печатанию учебников для всех типов школ" [7].

На з'їзді завідувачів відділів губернської наросвіти, який проходив 21 листопада 1921 р., заступник голови Колегії Всеукраїнського державного видавництва відзначив, що вже друкуються для шкіл: 500 000 друк. од. (надруковано — 300 000 друк. од., загальне замовлення 800 000 друк. од.) букваря "Сонечко", 500 000 друк. од. читанки "Веселка" (надруковано 300 000 друк. од., загальне замовлення 800 000 друк. од.), 100 000 друк. од. "Лічба і міри" (надруковано вже 25 000 друк. од.) [8].

Наприкінці року побачив світ "Збірник Секції Мистецтв" Українського наукового товариства у Києві — спочатку шість аркушів верстки, які завдяки всіляким хитрощам розтягли аж на 10 ½, що становило 168 сторінок друкованого тексту. "Збірник" містив перше дослідження Д. Щербаківського про символіку в українському мистецтві (частина I — "Виноградна лоза") — цінне значним, добре дібраним, уміло й систематично розміщеним матеріалом. Друге дослідження — "Українські дерев'яні церкви. Короткий огляд розробки питання". Цей збірник можна назвати визначною працею [1, с. 131].

Суспільну потребу в книзі намагалися задовольнити новоутворені видавництва, видавничі товариства, спілки, осередки. 14 жовтня 1921 р. було опубліковано постанову

Ради Народних Комісарів УСРР "Про порядок розподілу творів друку", згідно з якою всі друковані видання можна було придбати тільки за відповідну плату, а їхній розподіл і розповсюдження здійснював спочатку винятково Всевидав, до чого було задіяно 12 губвидавів, 88 повітвидавів, 145 рай-агентств і 603 агентства. Всевидав розповсюдив 7 млн книг і брошур серед комітетів незаможників, хат-читалень, заводських бібліотек, робітничих клубів та інших культурно-освітніх установ, залучивши до цього Центральну міжвідомчу комісію з обліку і розподілу літератури при Центральному відділі поширення преси.

Перехід на госпрозрахунок позитивно позначився на зміцненні матеріальної бази українських книговидавництв, звернув увагу їхніх колективів на необхідність серйознішого вивчення запитів читачів, зменшення відомчих видань.

Нова економічна політика (неп) призвела до часткового відродження кооперативних і приватних видавництв, а також до значної самостійної видавничої діяльності наукових, професійних і партійних органів. Саме відновлення організаційної системи кооперації в УСРР спонукало працівників видавничо-поліграфічної галузі до такого кроку. Ця лінія її розвитку була закріплена постановами РНК УСРР від 18 жовтня 1921 р. "Про видавничу діяльність Всеукраїнського Державного видавництва" і "Про приватні видавництва". Згідно з постановою "Про приватні видавництва" радянські установи, партійні, професійні, кооперативні та приватні організації, а також приватні підприємці могли займатися видавничою діяльністю, у разі дотримання певних правил. Від цього юридичного документа залежало майбутнє видавництв, адже ліцензія давала дозвіл на реєстрацію статуту та їх самих як кооперативних організацій. Ті з них, які дотримувалися усіх правил кооперативної форми ведення господарства, могли без зусиль отримати ліцензії. Деякі мали чітку спеціалізацію видавничої справи. "Рух", "Друкар", "Слово", які почали свою діяльність ще до революції, а під час непу поновили її, організаторами яких були українські есери, видавали усю продукцію лише українською мовою.

"Дзвін", "Час", "Криниця", "Союз", "Жизнь" та інші кооперативні видавництва підпорядковувались видавничій секції Вукоопспілки. Таким чином, поставало питання якщо не про ліквідацію, так про звуження монополістичних функцій Всевидаву. Раднарком УСРР залишив за ним право контролювати діяльність усіх видавництв і затверджувати їхні тематичні плани. У його користування передавалися три друкарні в Києві, по одній у Харкові, Одесі, Катеринославі та Полтаві.

Як зауважував Є. Костик у своїй статті "Розвиток кооперативних видавництв в УСРР у 1920 роках": "Становлення та розвиток кооперативних видавництв у 20-х рр. проходили разом із загальноісторичними процесами, що супроводжували суспільство, тому більшість з них зазнала жорсткості державного контролю. Попри всі негаразди, які створювали державні органи влади, кооперативні видавництва виконували свою видавничу функцію, забезпечуючи друкованою продукцією усі прошарки населення України" [5].

Значне місце у книжковій продукції України займала література з питань відбудови і розвитку народного господарства та з інших економічних проблем. Коли впроваджувалась у життя нова економічна політика, книга відіграла певну роль у роз'ясненні трудящим її суті та мети. На зборах читали окремі брошури, організовувалось їхнє обговорення. Розповсюджували літературу з економічних питань радянські, партійні та інші громадські організації України, для чого застосовували й такі форми, як агітпотяги та агітпароплави. Серед пріоритетних завдань, що гостро стояли перед молодістю радянською країною, були відновлення і подаль-

ший розвиток народного господарства. Відгукнулись на них й видавці, присвятивши цій темі низку масово-політичних брошур.

Друкувались й огляди стану промисловості окремих губерній — Харківської, Київської, Катеринославської, Одеської, Чернігівської, Херсонської; література з питань розвитку гірничорудної та металургійної промисловості, машинобудування і транспорту. Проблему мостобудування (в Україні був зруйнований 951 міст) порушив у публікаціях "Руководство по восстановлению разрушенных железнодорожных мостов. I часть: Деревянные мосты" та "Атлас", який вміщував 90 аркушів креслень до першої частини "Деревянные мосты" (К., 1921), відомий український вчений, професор Київського політехнічного інституту Є. Патон (фото 6, 7).

Фото 6

Фото 7

Великим попитом у читачів користувалися видання з питань техніки, довідкового і науково-популярного характеру. Значне місце в їхньому асортименті займала література сільськогосподарської тематики. Книги сприяли впровадженню у сільськогосподарське виробництво передового досвіду, досягнень науки і техніки, розповідали про новітні агротехнічні прийоми та методи боротьби зі шкідниками.

Однією із форм пропаганди агротехнічних знань став випуск тематичних бібліотек, які здебільшого друкувало ДВУ (Державне видавництво України): С. Городецький "Цукробурякове насінярство", С. Кулжинський "Кормовая морковь", С. Любарський "Организация крестьянского полеводства", В. Сазанів "Як сіяти озимину", С. Третьяков "Труды Полтавской сельско-хозяйственной опытной станции". У створенні рекомендаційної літератури для села брали участь не лише окремі автори, а й колективи, наприклад, працівники Харківської, Полтавської та інших сільськогосподарських дослідних станцій.

В Україні послідовно нарощувався випуск наукової, художньої книжкової продукції, а також навчальної літератури для неграмотних. Випуск і розповсюдження творів класиків української, російської та світової літератури сприяли розвитку культури. Творчість молодих представників української художньої літератури (А. Головка, О. Копиленка, Я. Качури, М. Ірчана, М. Бажана, Остапа Вишні, І. Дніпровського, І. Кулика, М. Куліша, І. Ле, І. Микитенка, С. Склярєнка, Ю. Смолича, П. Усенка) мала велике значення для розкриття нових відносин у місті та на селі, відображення подій громадянської війни. Популярністю серед українських читачів користувалась російська література, зокрема твори М. Горького, В. Маяковського, О. Жарова, Д. Фурманова, О. Серафимовича, Дем'яна Бедного.

Велику роль відіграло друковане слово і в проведенні роз'яснювальної роботи щодо попередження епідемічних за-

хворювань. Книги і брошури давали необхідні знання про причини виникнення масових захворювань, роз'яснювали, яких заходів треба вжити, щоб уникнути епідемії. Однак через скрутне матеріальне становище багато робітників і селян не мали змоги купувати ці видання, та й випускалось їх обмаль, тому 8 вересня 1921 р. за підписами Равича, Тарана, Затуловського, Могилевського був виданий циркуляр № 97 "О печатании вне очереди ударной литературы по борьбе с эпидемическими заболеваниями", де зазначалось: "Центральный Ред. Изд. Отд. Предлагает вам печатать вне очереди ударную литературу (листовки) по борьбе с эпидемическими заболеваниями" [7, с. 45].

У пропаганді комуністичної ідеології значну роль відіграло масове видання праць В. Леніна. У 1921 р. здебільшого розповсюджувалися ті праці, що стосувалися нової економічної політики, заміни продрозверстки продовольчим податком, зміцнення союзу робітничого класу і селянства. Про великий попит на твори В. Леніна свідчить той факт, що тільки у 1921 р. брошура "Про продовольчий податок" видавалася в семи містах України: Києві, Кременчузі, Миколаєві, Харкові, Катеринославі, Одесі, Запоріжжі. Варто зауважити, що український читач міг ознайомитися з цими працями лише російською мовою.

Головним у виробничій пропаганді був план електрифікації країни. Про виняткову роль цього завдання свідчить особлива увага до пропаганди плану ГОЕРЛО. У зв'язку з цим у 1921 р. в Україні вийшла брошура Г. Кржижановського "Электрификация России" (Всевидав) та ін.

У листопаді 1921 р. у видавничій справі відбулися чергові зміни. Губвидави було ліквідовано. Позбавлення певної самостійності окремих видавничих осередків призвело до зміцнення тоталітарної книговидавничої системи. Всевидав став єдиною структурою, що займалась розподілом літератури в республіці та відповідала за її транспортування. Центральна розподільча комісія (ЦРК) при Всевидаві, а також його місцеві органи "Гурки" (Губернська комісія з обліку і розподілення літератури) залучили до цього усі без винятку зацікавлені відомства та організації. Цією Комісією був установлений відсотковий розподіл між відомствами різних категорій літератури, що випускалась у республіці, і таким чином позапланове видання було зведено до мініму-

му. Наприкінці року Всевидав із монополіста перетворився у виконавця державного плану видань, зберігаючи за собою лише регулювання і координацію відомчих, професійних, кооперативних і приватних видавництв.

Всього за 1921 р. ним було надруковано загальним тиражем 4 655 420 примірників літератури: брошури, листівки, тези та гасла, плакати, портрети, література наукова і науково-популярна, художня, дитяча, календарі, нотні видання. Найбільшими тиражами виходила так звана агітаційна серія — 3 926 529 пр. загальної кількості. Брошур всього було видано 1 201 980 пр.: російською мовою — 491 280 пр., українською — 690 000 (57% загальної кількості брошур), іншими мовами — 20 000. Випуск наукової та науково-популярної літератури становив 61 891 пр.: російською мовою — 50 591 пр., українською — 4500 пр. (7,28% її загальної кількості), іншими мовами — 6800 пр.; художньої — 358 500 пр.: російською мовою — 67 500, українською — 271 000 (75% загальної кількості), іншими мовами — 20 000; дитячої — 53 500 пр.: російською мовою — 5000, українською — 48 500 (90,7% загальної кількості), іншими мовами — відомості відсутні.

Перша Всеукраїнська виставка друку, яка відбулася в Києві у березні 1923 р., надала кількісні показники щодо тогочасного випуску друкованої продукції на терені України. У 1921 р. ці дані зібрав і систематизував Український науковий інститут книгознавства. Згідно з висновками УНІК, того року в республіці вийшло 667 назв книжкових видань загальною кількістю — 3 606 469 пр. Українською мовою тираж становив 2 239 529 пр., російською — 1 344 940 пр. [4, с. 66]. Кількість назв видань українською мовою в 1921 р. була меншою, ніж російською, а тиражі — більшими. Попит на вітчизняну книгу в аналізованому році був великий і повністю його задовольнити українські видавці не змогли.

Середній тираж української книги становив, згідно з підрахунками, 10 465 пр.; російської книги — 3003 пр. (з точністю до 1) [4, с. 67]. Українською мовою видавалися переважно підручники, а російською — агітаційні брошури. Але за статистичними даними, які були зафіксовані Книжковою палатою України у 1921 р., фонд Державного архіву друку того періоду нараховував 987 назв книжкових видань (табл. 2).

Таблиця 2

Статистичні дані випуску книжкових видань за 1921 р., надані Українським науковим інститутом книгознавства та Книжковою палатою України

Назва установи	Всього		Українською мовою		Російською мовою		Іншими мовами	
	К-сть книг і брошур	Тираж (тис. пр.)	К-сть книг і брошур	Тираж (тис. пр.)	К-сть книг і брошур	Тираж (тис. пр.)	К-сть книг і брошур	Тираж (тис. пр.)
Український науковий інститут книгознавства	667	3 606 469	214	2 239 529	448	1 344 940	5	Інформація відсутня
Книжкова палата України	987	4 394,2	205	2 283,1	745	1 975	37	136

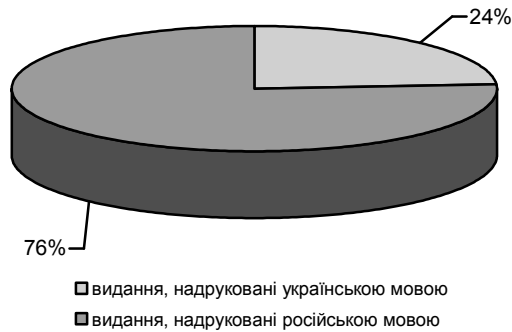
Згідно із статистичними даними Книжкової палати України, випуск книг і брошур українською мовою у 1921 р. становив 21% назв, а тираж — 52% загальної кількості.

Завдяки плідній праці декількох поколінь співробітників Книжкової палати України, які активно займалися пошуком видань аналізованого періоду, кількість книжкових видань зростає. У фонді Державного архіву друку зберігається 1291 назва 1921 р.: українською мовою — 273 назви, російською — 1007, єврейською — 5, польською — 5, німецькою — 1. Серед цих видань 589 назв було надруковано Всевидавом.

На основі фактичного матеріалу, бібліографічних покажчиків, складених найбільшими бібліотеками України, електронних баз даних бібліотек України та Росії, каталогів видавництва, проведено моніторинг книжкових видань за 1921 р.

щодо ліквідації лакун у фонді Державного архіву друку Книжкової палати України та сформовано електронний масив відсутніх видань — 110 назв. Серед них українською мовою було надруковано 59 назв книг, російською — 51. Таким чином, у 1921 р. їх було надруковано не менше 1401 назви, зокрема українською мовою — 332 назви, російською — 1058.

Російськомовних книг на терені України у 1921 р. видавалося майже у 3,5 раза більше, ніж україномовних (діагр. 1). Випуск книг українською мовою, в тому числі й науково-популярних, характеризується у певні часові проміжки різною інтенсивністю, відображаючи тим самим зміст та динаміку соціальних відносин цього часу. Їхнє видання завжди збільшувалося, як тільки це дозволяли соціально-політичні умови.

Діагр. 1. Співвідношення випуску книжкових видань, надрукованих українською та російською мовами у 1921 р.

Випуском книг у 1921 р. займалися видавництва: Всеукраїнське державне видавництво, "Пролетарій", "Слово", Дніпросоюз, "Южный рабочий", "Большовик", "Українське видавництво в Катеринославі" "Культур-лига", видавничі товариства: "Дністер", "Поступ", товариства "Просвіта", а також Всеукрлітком, ВУЦИК, Губнаробраз, Центркомпом, Політосвіта, Наркомосвіти, Редвидав Укрпура, Бюро "Укроста", Наркомпрод, Наркомюст, Губпрофобр, Донецьк-губвидав, Українська академія наук, Мистецьке товариство, НКВД, Політичне управління КВО, Політичне управління 1-ї Кінної армії, Політичне управління 45-6 А Червоної армії, політвідділ Інструкційно-агітаційного поїзду тощо.

Найбільшим в Україні було Всеукраїнське державне видавництво, яке мало розгалужену мережу губернських відділень у Києві, Одесі, Катеринославі, Запоріжжі, Миколаєві, Вінниці, Чернігові, Житомирі, Сумах, а також у повітових містах — Радомишлі, Кременчузі, Ізюмі. Всього у 1921 р. нараховувалося 24 філії. Всеукраїнське державне видавництво розгорнуло плідну діяльність щодо забезпечення книжковою продукцією читачів республіки. Воно стало важливим осередком культури і пропаганди книг.

Другим великим видавництвом Радянської України було "Пролетарій", створене як кооперативне при Харківському губкомі КП(б)У, залучаючи до співпраці партійні, профспілкові та кооперативні організації. Основний капітал видавництва складався із внесків засновників, пайових внесків членів кооперативу і відрухвань від прибутків. 75% його друкованої продукції становила марксистсько-ленінська і науково-популярна література, тобто та, яка використовувалася для пропаганди політики держави, її керівної партії. Колектив "Пролетарія" вивчав і запозичував досвід партійних видавництв РСФРР.

Різноманітну продукцію випускали редакційно-видавничий відділ Вищої Ради народного господарства, Народний комісаріат робітничо-селянської інспекції, інформаційно-видавничий відділ Наркомпроду УСРР, видавництво Народного комісаріату юстиції УСРР, трест "Головцукор" та інші державні установи. Крім цього, існували видавничі центри військових, профспілкових, кооперативних і наукових організацій та установ.

У грудні 1921 р. до Харкова було переведено українське кооперативне видавництво "Рух", засноване в 1917 р. у м. Вовчі. Воно друкувало твори дореволюційних письменників у серіях, призначених для масового розповсюдження: "Бібліотека української літератури для селян і робітників книгозбірень", "Ілюстрована бібліотека для дітей", "Франківська бібліотека", "Театральна бібліотека", у якій вийшло понад 100 п'єс [6].

В Україні політична непевність призводила до того, що видавнича діяльність на її теренах втрачала ознаки системної організації. Існуючі невеликі кооперативні видавництва

ва почали об'єднуватися з "Книгоспілкою" (Всеукраїнською кооперативною видавничою спілкою). Проблеми розвитку книговидавничої справи в цілому та науково-популярних книг зокрема залишалися серед пріоритетних напрямів суспільної політики ЦК КП(б) України, уряду Республіки.

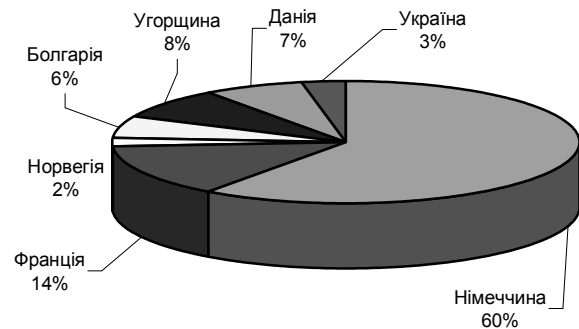
Порівняємо статистику випуску книжкової продукції декількох європейських країн в аналізованій період (табл. 3).

Таблиця 3

Статистика випуску книжкових видань у 1921 р. у країнах Європи

Країна	Кількість назв
Болгарія	3 431
Данія	3 673
Німеччина	34 252
Норвегія	1 033
Угорщина	4 368
Україна	1 401
Франція	7 683

Лідером серед західних країн з випуску книжкової продукції була Німеччина, на другому місці — Франція. У процентному відношенні випуск книжкової продукції в країнах представлено в діагр. 2.

Діагр. 2. Випуск книжкових видань у країнах світу в 1921 р. (у відсотках)

Отже, розвиток українського книжкового руху в 1921 р. проходив за складних суспільно-політичних умов. Радянська влада, керівна Комуністична партія, зміцнюючи власні позиції в Україні, потребували такої книги, яка б сприяла насамперед не усвідомленню людьми їхніх дій і намірів, а засвоєнню ними принципу субординаційного підкорення і примусового виконання їхньої волі. Шляхи впливу на випуск потрібної літератури були різноманітними: втручання у професійну діяльність редакцій, видавництв, припинення випуску видань, ненадання поліграфічної бази для матеріального забезпечення, вилучення тиражу, юридичний тиск на видавництва та поліграфічні підприємства, інформаційні обмеження, зокрема свободи слова тощо. Причини цих перешкод у галузевій видавничій справі 20-х рр. ХХ ст. з'ясовано у роботах А. Бичихіна, К. Дубняка, Т. Ківшар, М. Масюкевича, В. Рубана, О. Янати.

Необхідно зазначити, що діяльність видавничих організацій у 1921 р. в Україні ще недостатньо досліджена. Потребує детального вивчення й книговидавничі справа національних меншин. У Книжковій палаті України зберігаються видання мовами народів, які проживали на території України, зокрема єврейською — це твори Шолом-Алейхема та видання для дітей. У фондах Державного архіву друку є й книги, випущені польською мовою в 1921 р.; до сказаного додамо: у Києві в аналізований період діяв книжковий магазин книговидавця Л. Іздіковського, де можна було придбати видання польською мовою. Крім того, у місті працювала

Центральна польська державна бібліотека, яка у 1928 р. видала бібліографію літератури польською мовою, що її було надруковано в СРСР за 1917—1927 рр. Це була перша спроба зібрати всі відомості про книги, випущені в ті роки у Радянському Союзі.

Однак у бібліографічному посібнику не були окреслені статистичні дані щодо літератури, яка була надрукована саме в Україні. Неможливо упевнено сказати, чи зареєстровано в бібліографії все видане за 1921 р., проте саме зазначені у ній показники ми й наводимо у табл. 4 [2, с. 54].

Таблиця 4

Статистичні дані випуску польської радянської літератури за 1921 р.

Рік	Назв	Сторінок	Аркушів друку	Примірників	% до загальної кількості		Окремі видавництва
					Назв	Аркушів друку	
1921	31	2 062	115	330 000	4,7	5,7	8

Аналіз книжкового репертуару 1921 р. дав змогу отримати документальні дані щодо випущеного асортименту книжкової продукції, її мовного складу, тематико-типологічної структури, динаміки та географії книгодруку, що сприяло відтворенню об'єктивної історії книговидання в Україні. Видання, які збереглися донині, належать до категорії бібліографічних раритетів.

Книги виконували важливу соціальну функцію, допомагаючи українцям краще орієнтуватися у різних питаннях діяльності суспільства. Вони містили наукові факти, вчили, давали поради практичного змісту та характеру, а також демонстрували природні та стилістичні можливості рідної української мови, її відповідність естетичним смакам, уподобанням, культурним настановам своєї доби.

Список використаної літератури

1. Данило Михайлович Щербаківський : (пам'яті дослідника) // Бібліологічні вісті. — 1928. — № 1. — С. 127—136.
2. Залевський Й. Польська видавнича продукція в СРСР за 1917—1928 роки / Й. Залевський // Бібліологічні вісті. — 1929. — № 2/3. — С. 54—59.
3. Книга и книжное дело в Украинской ССР : сб. док. и материалов, 1917—1941 / сост.: Л. И. Гольденберг [и др.]. — К. : Наук. думка, 1985. — 478 с.
4. Книжкова продукція на Україні в 1917—1922 рр. // Книга. — 1923. — Ч. 2. — С. 66—67.
5. Костик С. П. Розвиток кооперативних видавництв в УСРР у 1920 роках / С. П. Костик. — Режим доступу: <http://www.iai.donetsk.ua>. — Назва з екрана.

6. Люзьяк М. Українська науково-популярна книга початку ХХ століття. Ч. 2 / Марія Люзьяк. — Львів : Атлас, 2000. — 61 с.
7. О восприятии печатания учебников помимо плановых изданий Всездата : циркуляр № 98 от 20 авг. 1921 г. // Бюлетень Всеукраїнського державного видавництва. — 1921. — С. 45.
8. Приходько А. Всездат в условиях новой экономической политики : докл. тов. Приходько на съезде зав. губнаробразов, 21 нояб. 1921 г. // Бюлетень Всеукраїнського державного видавництва. — 1921. — С. 2—7.

В статті проведено історико-книговедческий аналіз випуска книжних изданій в Україні в 1921 г., определены основные тенденции и характерные черты в контексте политических, экономических и социальных процессов, которые происходили в тот период в стране, и на основе изученных архивных материалов и опубликованных источников представлены новые данные относительно количественных показателей вышедших книжных изданій, а также организаций, которые занимались издательской деятельностью и находились на территории Украины в 1921 г.

The article deals with historical and bibliological analysis of book edition issue in Ukraine in 1921, basic tendencies and features that are defined in the context of political, economic and social processes, taking place in that period in the country, and, on the basis of studied archive documents and published sources, there presented new data as for quantitative indexes, issued book editions, and as well as organizations which were engaged in publishing business and operated in Ukraine in 1921.

Надійшла в редакцію 11 січня 2012 року